

На почетку политичких дискусија које се дотичу црква и верских заједница треба поменути да се Православна црква Христова скоро већ две хиљаде година у својој свештеној мисији руководи на основу Светога писма и Светога предања, али да ту свештену мисију људског спасења обавља у конкретним државним оквирима и њиховим правним системима. Као што Црква не пренебрегава чињеницу постојања државе, њене улоге и њеног правног система, тако исто ниједна држава не би требало да пренебрегава чињеницу реалног постојања Цркве Христове, њене улоге и њеног канонскоправног устројства.

Модерна државност почива на јасном разграничењу световних надлежности државе и духовних надлежности Цркве. Послератну уставноправну позицију црква и верских заједница у бившој Југославији и све до данас прописали су и прописују уставни. Цркве и верске заједнице нису имале утицаја на одређивање сопствене уставноправне позиције у држави, а још мање су имале утицаја на одређивање њиховог положаја у друштву.

Данас се слободно може констатовати да је уставноправни положај црква и верских заједница у Црној Гори дефинисан једнострано од државних власти. Уставноправни положај црква и верских заједница у Црној Гори је, током последњих шездесетак година, био и остао решен применом уставног система одвојености црква и верских заједница од државе. Поред тога, сви послератни црногорски уставни су декларативно јамчили право на слободу вероисповести.

Референдум од 21. маја 2006. године је, без сумње, представљао политички догађај у коме су главни актери или носиоци били представници парламентарних политичких партија.

Митрополија црногорско-приморска и епархије будимљанско-никшићка, захумско-херцеговачка и милешевска као епархије наше помесне цркве, чија се канонска јурисдикција простире на подручју ондашње и данашње Републике Црне

Горе, нису институционално учествовале у референдумском процесу. Ни Надбискупија барска и Которска бискупија, као ни Мешихат Исламске заједнице Црне Горе нису имали такву врсту политичког ангажмана. Додуше, нико од учесника у референдумском процесу такву врсту ангажмана од легитимних представника цркава и верских заједница није ни тражио.

Православно свештенство и монаштво је у својству грађана са правом гласа искористило право да свој лични став према заједничкој држави Црне Горе и Србије и према независној Црној Гори искаже извршавањем своје грађанске дужности гласањем на референдуму. Може се извести закључак да су римокатолички свештеници и исламски верски службеници на исти грађански допустив начин учествовали у референдумском процесу.

Митрополија црногорско-приморска, а ни остале канонске православне епископије у предреферендумском периоду и кампањи нису издале никакав званичан акт којим се свештенству препоручује или службено одређује за коју од две понуђене опције будућег државноправног статуса Црне Горе да се определи. Непобитна је чињеница да је сваком православном свештенику и монаху у Црној Гори, уз поштовање личне слободе, остављено да се определи према сопственој савести.

И данас се, као и за време државне заједнице Србија и Црна Гора, СР Југославије и СФРЈ, о положају Митрополије црногорско-приморске и осталих канонских православних епископија у независној Црној Гори може говорити из два угла. С једне стране, може се говорити о положају Митрополије и осталих епархија у правном систему Црне Горе. С друге стране, може се говорити о положају Митрополије и осталих канонских православних епископија у црногорском друштву.

Митрополија црногорско-приморска данас представља најстарију црногорску институцију. Нажалост, морам да констатујем да се од 21. маја 2006. и формално, ради јасно одређеног циља, приступило поступку уставноправног делегитимисања Православне цркве у Црној Гори. Тај процес је, нема сумње, започет много пре референдума. Док већина европских држава кроз примену уставноправног система одвојености цркава и верских заједница од државе тежи кооперативној сарадњи са духовним институцијама различитих вероисповести које делују на њиховом простору, у Црној Гори је на сцени не само примена ригидног система стриктне одвојености цркава и верских заједница од државе него и директно подривање унутрашњег устројства са почетком прогона само једне цркве – Православне цркве у Црној Гори.

Митрополија црногорско-приморска је као стуб и тврђава православне вере кроз векове на простору данашње Црне Горе прошла и преживела различите статусе у различитим правним оквирима. Своју свештену мисију започела је као светосавска Зетска епископија да би, након сеоба њеног седишта са Михољске Превлаке, Будве, Пречисте Крајинске, Врањине, Кома и Обода, дошла до Цетиња. Она је била државотворна црква. Државотворну улогу је, после смрти митрополита Петра Првог Петровића Његоша и почетком модерне црногорске државности, заменила улогом државне цркве. Улогу државне цркве је, као и све епархије обновљене Пећке патријаршије – Српске православне цркве, у Краљевини СХС/Југославији заменила улогом једне од признатих верских институција. У Другом светском рату и деценијама након њега била је у позицији гоњене цркве. Примера ради, само у Другом светском рату и неколико година након њега без суда, суђења и пресуде убијено је скоро 130 њених свештеника и монаха. Један црногорски митрополит – Јоаникије (Липовац) – убијен је 1945. у Аранђеловцу, а гроб му ни до данас није пронађен. Други црногорски митрополит – Арсеније (Брадваровић) – на правди Бога је, у монтираном судском процесу, осуђен на 11 и по година тешке робије. Да не говоримо о десетинама хиљада хектара одузете црквене имовине, стотинама одузетих црквених зграда, девастирању цркава, уништавању црквених богослужбених књига. Прослава 750-годишњице немањићког манастира Мораче је, информације ради, “уприличена” 1952. године, и то тако што су партијски активисти у манастирској порти спалили на стотине средњовековних рукописних и штампаних богослужбених књига.

У последњих десетак година 20. и на почетку 21. века Митрополија се, први пут у својој историји, мимо своје воље нашла у процесу уставноправног делегитимисања.

Тај процес је започет за време заједничке државе Србије и Црне Горе – СР Југославије и државне заједнице Србија и Црна Гора. Најпре је 17. јануара 2000. у цетињској станици полиције, а на основу давно превазиђеног Закона о правном положају верских заједница Социјалистичке Републике Црне Горе регистрована и у правни систем Црне Горе уведена једна псеудорелигиозна организација под називом “црногорска православна црква”. Осим што је на тај начин грубо атаковано на идентитет и достојанство Митрополије црногорско-приморске као вишевековне канонске институције православне вероисповести, полицијском регистрацијом тзв. ЦПЦ грубо је нарушено уставно начело одвојености црква и верских заједница од државе по коме држава нема право да се бави питањима унутрашње организације црква и верских заједница и њиховим устројством. Грубо је погажен и члан 11 тадашњег устава Црне Горе из 1992. године у коме је више него јасно констатовано да у Црној Гори постоји само једна православна црква, једна римокатоличка црква и једна исламска верска заједница.

Ради ефикаснијег остваривања процеса делегитимисања канонских институција и представника Православне цркве одредбама Закона о Влади Црне Горе из 2001. укинута је Министарство вера и од тог тренутка не постоји званична државна адреса која се на правно уобличен начин бави озбиљним питањима положаја и проблема цркава и верских заједница.

Црногорски режим је још од 1992. упорно избегавао да донесе један модеран закон о правном положају цркава и верских заједница. Нажалост, и даље се примењује ригидни и преживели Закон о правном положају верских заједница СР ЦГ (“Службени лист СР ЦГ”, бр. 9, Титоград, 1997) из комунистичког периода. Подсећања ради, Република Србија је 1993, дакле, за време Милошевићеве владавине, донела закон о престанку важења одређених закона и других прописа у Републици Србији (“Службени гласник Републике Србије”, бр. 18, Београд, 1993), којим је комунистички Закон о правном положају верских заједница СР Србије, заједно са другим превазиђеним законима комунистичког периода, ставила ван снаге. Да је у Црној Гори благовремено донет један такав закон према савременим правним стандардима, онда, у сваком случају, у цетињској полицији не би могло да се правно роди једно такво духовно полицијско недоношче и назове православном црквом. Савремени закони о правном положају цркава и верских заједница, а поменућу овде само Закон о слободи вере Босне и Херцеговине из 2004, не дозвољавају регистрацију и деловање нових цркава и верских заједница које, без дозволе постојећих цркава и верских заједница, желе да употребе идентитет, имовину, службене симболе, знамења, атрибуте и назив цркве или верске заједнице (ст. 2е чл. 5 и ст. 1 чл. 18).

Правно делегитимисање Митрополије црногорско-приморске је потпомогнуто од разних медија, а посебно од штампаних и електронских који се финансирају из буџета свих грађана.

Црногорски режим се суочио са обавезом реституције неправедно одузете имовине. Нажалост, донет је један дискриминаторски закон који је служио не само за фингирање реституције одузете имовине грађанима него је цркве и верске заједнице оставио без могућности да буду третиране у процесу реституције. Режим је такав поступак образложио потребом доношења посебног закона о реституцији одузете имовине цркава и верских заједница. Време је показало да је то била фарса и да је чекање новог закона заправо представљало куповање времена да би се црквена имовина немилосрдно приватизовала свуда, а посебно на Приморју. Довољно је да подсетим на то да је и актуелни которски бискуп монсињор Илија Јањић јавно затражио да се одузета имовина Которске бискупије заштити од беспштедне приватизације (агенција МИНА, 18. фебруар 2007). Тек након великих интервенција међународних фактора, Уставотворна скупштина Републике Црне Горе донела је Закон

Пише: Протојереј Велибор Џомић
понедељак, 21 април 2008 21:59

о изменама закона о повраћају одузетих имовинских права и обештећењу (“Службени лист РЦГ”, бр. 49, Подгорица, 2007). У најновијем извештају америчког Стејт департмента о стању људских права у 190 држава (март 2008) констатује се да у Црној Гори, између осталог, “није било напретка у враћању црквене имовине након што је СПЦ тврдила да власти примењују Закон о реституцији на дискриминаторски начин” (према агенцији МИНА, 12. март 2008).

Предложено решење из Закона о изменама закона о повраћају одузетих имовинских права и обештећењу такође нема за циљ да се реституција одузете црквене имовине спроведе на правно ваљан, праведан и ефикасан начин. О томе сведочи један члан поменутог закона у коме се каже да “цркве и верске заједнице могу поднети пријаву ради евидентирања имовине која им је на територији РЦГ одузета у корист општенародне, државне, друштвене или задружне имовине без правичне или тржишне надокнаде. Пријава из ст. 1 овог члана са доказима (копије) од значаја за идентификацију бивших власника или њихових следбеника, одузете имовине и основа одузимања, подноси се Министарству финансија у року од три месеца од дана ступања на снагу овог закона. Пријава из ст. 2 овог члана не представља захтев за остваривање права на основу којег може да се изврши повраћај одузете имовине или обештећење.”

Из овог члана који се односи на реституцију одузете имовине цркава и верских заједница јасно се сагледава амбиција режима на обесмишљавању процеса реституције. Наведени закон је ступио на снагу 10. августа 2007. Митрополија црногорско-приморска и епархије будмиљанско-никшићка и милешевска су преко свога пуномоћника поднеле 129 доказа – пријава о више хиљада хектара одузете имовине и више стотина зграда црквених општина и манастира.

Режим је, по свему судећи, очекивао изузетну неспремност цркава и верских заједница за ово важно питање. Због тога је, да би се смањила реституциона маса, оставио веома кратак рок (90 дана) за подношење пријава, али се заштитио и тако што је законску норму поставио у службу евидентирања, али не и враћања одузете имовине.

Не може се прескочити ни питање доношења новог устава Црне Горе. Припреме за његову израду започете су и пре референдума. На иницијативу председника Скупштине формиран је једнопартијски тзв. експертски тим, на чијем се челу налазио Мијат Шуковић. Уставотворну скупштину је, и пре него што је конституисана, чекао спреман тзв. експертски текст устава као полазна основа за писање устава.

Пише: Протојереј Велибор Џомић
понедељак, 21 април 2008 21:59

Процес правног делегитимисања Митрополије црногорско-приморске је настављен и кроз тзв. експертски текст устава. На запрепашћење уже стручне и шире јавности, у експертском тексту је, данас се слободно може рећи, на захтев председника Уставотворне скупштине и значајног дела режима номинована и тзв. ЦПЦ као “једна од две православне цркве у Црној Гори”. Да не говоримо о томе колико је политичких и техничких нејасноћа и нелогичности пратило рад комплетног Уставног одбора. Парадоксално је да је Нацрт устава заправо усвојен са алтернативама, и то са готово стопроцентном већином!

Правни, а потом Епископски савет у Црној Гори је благовремено и званично предложио да се комплетан члан 16 експертског текста Устава брише и замени следећом нормом:

“Православна црква, Римокатоличка црква, Исламска верска заједница и остале верске заједнице су равноправне и одвојене од државе.

Држава поштује и не повређује статус и устројство цркава и верских заједница. Признајући њихов идентитет и посебан допринос унапређењу друштва држава одржава отворен и стални дијалог са црквама и верским заједницама.

Цркве и верске заједнице самостално уређују своју унутрашњу организацију и слободно врше верске обреде и послове. Цркве и верске заједнице имају право да оснивају своје стручне школе, социјалне, хуманитарне, добротворне и васпитне установе и да њима управљају, а у својој делатности уживају заштиту и помоћ државе.”

Режим, нажалост, није уважио ове предлоге иза кога су стали и посланички клубови Српске листе, Социјалистичке народне партије и Народне странке и Демократске српске странке. Покрет за промене није прихватио овај предлог Правног и Епископског савета у Црној Гори.

На Томиндан, 19. октобра 2007. Уставотворна скупштина је двотрећинском већином усвојила Устав независне Црне Горе. Двотрећинска парламентарна већина (владајућа коалиција, Покрет за промене, албанске и бошњачке партије) сматрала је природним да се и кроз нови устав настави процес делегитимисања Митрополије црногорско-приморске, и то тако што су у члан 14 Устава прописали да су “верске

Пише: Протојереј Велибор Џомић
понедељак, 21 април 2008 21:59

заједнице одвојене од државе. Верске заједнице су равноправне и слободне у вршењу верских обреда и верских послова” (“Службени лист Црне Горе”, бр. 1, Подгорица, 2007). На овакав начин се не само уставно потврдила него и проширила могућност за сваковрсне политичке манипулације са Православном црквом, али и верским осећањима грађана.

Вреди подсетити на то да је Уставотворна скупштина у мају 2007. године усвојила и Закон о државном премеру и катастру непокретности (“ Службени лист РЦГ ” , бр. 29, Подгорица, 2007), по коме се данас, кроз причу о наводној “исправци грешке у катастру непокретности”, Митрополија црногорско-приморска на криминалан начин лишава имовинских права над више десетина цркава и манастира који су вековима у њеној својини.

Поред овога, у скупштинску процедуру је већ ушао владин предлог закона о државној имовини који, такође, ствара велики простор за сваковрсне манипулације и махинације.

Када би се политика црногорског режима кретала у правцу правног делегитимисања свих постојећих цркава и верских заједница у Црној Гори, онда би се могло говорити о једном општем антирелигиозном ставу владајућег режима и анимозитету режима према свим црквама и верским заједницама. Нажалост, напред наведено указује на то да су уставна и законска решења припремљена као омча око врата искључиво Православној цркви у Црној Гори.

Процес уставноправног делегитимисања Митрополије црногорско-приморске имао је систематску логистичку подршку буџетских и независних медија, а посебно РТЦГ као тзв. јавног сервиса. Систематски је стварана и још увек се ствара атмосфера линча, у којој ће свако ко насрне на Божји храм или православног свештенослужитеља у најгорем случају добити националну пензију, а да ми, православни свештеници, будемо срећни ако нам отму цркве, а оставе главе на раменима.

Дакле, проблеми са којима се суочава Митрополија црногорско-приморска не везују се само за референдум од 21. маја 2006. године. Али од тог датума они добијају на интензитету. Не могу се отети утиску да се припрема једно систематско распеће Цркве Христове у Црној Гори. С друге стране, Митрополија у таквој позицији и у тако подељеном народу у Црној Гори ужива велико поверење верног народа, али не само кроз политичке анкете и истраживања јавног мишљења.

Митрополија Црногорско-приморска након раздвајања Србије и Црне Горе

Пише: Протојереј Велибор Џомић
понедељак, 21 април 2008 21:59

Митрополија црногорско-приморска и остале канонске православне епархије и у таквим условима настављају своју свештену мисију, знајући да је Црква Христова најјача кад је на распета на Крсту.

(Излагање на округом столу Српске либералне странке, Београд, 13. март 2008. године)